

Korrates kordusi

Kreeka romaanides esinevate kordusfiguuride vahendamisest

KADRI NOVIKOV

Juba antiikajal kirjutati romaane ja romaanilaadseid teoseid. Nn vanakreeka romaanid paigutatakse enamasti ajavahemikku I sajandist eKr kuni IV sajandini pKr. Sellest perioodist pärinevad viis enam-vähem täielikult säilinud romaani, lisaks fragmente mitmest osaliselt säilinud romaanist (Morgan 1994: 5–8). Eeskujuna on nad saanud paljudest teistest žanridest: ajalookirjandusest, draamast, eepostest jne, ent üheks mõjutajaks on kindlasti olnud ka toleaeagne retoorikaõpetus (Hägg 1983: 109), retoorika käsiraamatud ja retoorikaharjutused (kr *προγυμνάσματα*).

Käesolev kirjatükk heidab pilgu retooriliste väljendusvahendite, täpsemalt kordustega seotud lausefiguuride kasutamisele kreeka romaanides ja käsitleb nende edasiandmise võimalusi eestikeelses tõlkes, kui võtta eesmärgiks säilitada võimalikult suur osa lähtekeele figuratiivsusest. Näiteks on valitud kaks väga sarnast kreeka romaani, mis, tõsi küll, on loodud kümne sajandi pikkuse vahega. Achilleus Tatiose „Leukippe ja Kleitophon” (edaspidi L&K) kuulub vanakreeka romaanide hulka ning on kirjutatud II sajandil pKr (Plepelits 1980: 16; Vilborg 1962: 10), Eustathios Makrembolitese „Hysmine & Hysminias” (H&H) aga on ainuke proosavormis bütsantsi romaan, kirjutatud XII sajandil pKr (Nilsson 2001: 16–19).¹ Tegemine on armastus-seiklusromaanidega, milles peategelastest noormees ja neiu armuvad, ent peavad läbi tegema hulga seiklusi, enne kui saavad abielluda ning kooselu nautima hakata. Mõlemad on kirjutatud meespeategelase vaatepunktist (minavorm pole kreeka romaanides tavapärase), ehkki tuleb tunnistada, et Tatios kasutab seda oma romaanis põnevuse tekitamiseks palju oskuslikumalt kui Eustathios.

Mõlemas teoses on näha ilmselgeid jälgi kreeka retoorikaõpetusest: kasutatakse nii tuntud retoorikaharjutusi² (nt ekfraas, *ethopoiia* ehk isiku loomuse kujutamine, valm, väite ümberlükkamine) kui ka ohtralt retoorilisi figuure.³ Eelnev uurimine on

¹ „Hysmine & Hysminias” on Kalle Kasemaa tõlgituna ilmunud Loomingu Raamatukogus (1996; seda väljaannet kasutan ka tõlkenäidete toomiseks), „Leukippe ja Kleitophoni” tõlge on artikli autoril alles töös. Mitme mõtte eest siinsete näidete tõlkimiseks olen tänulik Arne Merilaile. Vanakreekaakeelsed tekstikatked pärinevad Hilbergi (1876) ja Vilborgi (1955) editsioonidest.

² Eestikeelse ülevaate võib saada Janika Pälli artiklist „Kooliretoorika varauusaegsel Eesti- ja Liivimaal” (Päll 2013: 209, 212–213), inglise keeles on põhjalikuma retoorikaharjutuste käsitluse ning nelja säilinud käsiraamatu tõlged avaldanud Georg A. Kennedy (2003).

³ Mõlema romaani võimalikku jaotamist alazanrideks (sh retoorikaharjutustes kajastuvateks) ning retooriliste figuride esinemist Achilleus Tatiose romaanis olen uurinud oma doktoritöös (2014). Artikli kirjutamisel olen kasutanud nii oma doktoritöös kui ka rahvusvahelise retoorika-ajaloo ühingu (ISHR) 2019. aasta konverentsil peetud ettekande tarvis tehtud analüüsi (Novikov 2019).

näidanud, et Tatiose ja Eustathiose romaanid on figuuride kasutuselt üsna lähedased (st sarnastes alāžanrides kasutatakse sarnaseid retoorilisi figuure). Siiski varieeruvad Tatiosele figuurid suuremal määral kui Eustathiosel, Eustathiose romaanis seevastu esineb neid mõnevõrra tihedamalt, pakkudes „lakkamatut retoorilist tulevärki” (Plepelits 1989: 79). Tatiosele meeldib teksti põimida pikki otsekõnesid, kirjeldusi ja arutlusi, mistõttu jutustamise tempo tema romaanis on suhteliselt aeglane. Eustathiose romaan on palju lühem ning jutustamise tempo selles kiirem, ent ka tema leiab aega pikemateks kirjeldusteks ja kõnedeks (Novikov 2014: 36–75).

Järgnevalt iseloomustan lühidalt levinumate kordustega seotud retooriliste figuuride kasutust mõlemas romaanis ning käsitlen nende vahendamise võimalusi eesti keelses tõlkes. Eesmärk on vaadelda, kas ja kuidas saab võimalikult täpselt edasi anda lähtekeeles esinevaid lausefiguure, kaotamata sisulist selgust ja süntaktilist ladusust, ning kus tuleb teha mugandusi, asendada üks figuur teisega või muuta selle asukohta tekstis. Pakutavad tõlkevariandid võivad kohati sisaldada eesti keeles harvem levinud väljendusviise ja tunduda võõrapärased, ent on lugejale loodetavasti hästi mõistetavad ja annavad aimu lähteteksti keerukast kompositsioonist. Kalle Kasemaa tõlgetele, kus eesmärk pole olnud iga hinna eest lähtekeelsete retooriliste võtete vahendamine, olen pakkunud võimalusi lausefiguuride veelgi täpsemaks edasiandmiseks.

Tatiose teose analüüs on näidanud, et retoorilisi väljendusvahendeid esineb kõige tihedamalt kaeblustes ja kirjeldustes (Novikov 2014: 268–292), mistõttu enamik näiteid pärinevad nendest alāžanridest. Ülevaate lihtsustamiseks on vaadeldavad kordusfiguurid jaotatud kolme suuremasse gruppi: kõlakordused, sõna- ja tüve- kordused ning struktuurikordused.

Kõlakordused

Kõlakordustest on analüüsitud alliteratsiooni (ehk algriimi, mille alla on kokku võetud nii alguskonsonandi kui ka -vokaali kordus ehk assonants (Margolin 1992; Novikov 2014: 128)), paronomaasiat (sõnamängu, sarnaselt kõlavate lähestikku asuvate sõnade kordust (Czapla 2003)) ja homoioteleutoni (samalõpulisust: lausete/lauseosade lõpus samas vormis korduvad sõnalõpud (Lausberg 1960: 361–363)). Tihti on kõlakordustel lihtsalt kaunistav funktsioon (neid esineb sagedaimini kirjeldustes), aga nad võivad olla abiks ka lauserütmi ja paralleelstruktuuride rõhutamisel (eriti homoioteleuton) ning teatud tekstiosades märksõnade esiletõstmisel (eriti alliteratsioon, aga ka paronomaasia). Sestap kohtab kõlakordusi rohkem veenva iseloomuga alāžanrides, samal ajal aitavad need olulist esile tuua jutustava iseloomuga tekstilõikudes. Neid võib kasutada nii kombineeritult allpool kirjeldatud retooriliste väljendusvahenditega kui ka iseseisvalt ning kõlakordusi esineb sageli neis alāžanrideski, mis üldiselt on retooriliste figuuride poolest vaesemad (Novikov 2014: 296–297).

Kõlakorduste tõlkimine võib osutada üsnagi keeruliseks. Paljudel juhtudel tuleb tõlkes kasutada kompensatsioonimehhanismi ehk tekitada kõlakordus hoopis teiste sõnade vahel, kui see on algses tekstis. Kõige olulisem on jälgida, millisel eesmärgil kasutatakse kõlakordusi lähtekeeles: kas neil on lauserütmi toetav, märksõnu esile-

tõstev või lihtsalt kaunistav funktsioon. Kui viimasel juhul ei olegi kõlakorduse asukoht tõlkes niivõrd oluline, siis kahe esimese puhul võiks proovida järgida lähtekeelsete kõlakorduste asukohta. Sealjuures on lihtsaim alliteratsiooni kasutamine (mis ju eesti keelelegi väga omane, vrd Bergmann 2007: 81–82; Ainelu, Visnapuu 2008: 116), ent homoioteleutoni tekitamine võib eesti keeles käändelõppude rohkeuse, lausestruktuuri erinevuse vm keeleliste erisuste tõttu põhjustada suuri raskusi – mitte seetõttu, et samalõpulisus eesti keelele võõras oleks, vaid probleem võib tekkida konkreetse lause sisu ja struktuuri edasiandmisel. Toon erinevate kõlakorduste kuhjumise näite Eustathiose romaanist, kus on kirjeldatud äsja heeroldiks valitud peategelase Hysminiase vastuvõttu linlaste poolt:

(1) [---] δέχεται με τὸ παρεστῶς προπομπῆ ποικίλη λαμπάδων, κυμβάλων, δάδων, προπεμπτηρίων ὠδῶν, ὄλης ἱερᾶς προπομπῆς.
 déchetai me τὸ parestōs propompḗ poikilē lampádōn, kymbálon, dádon, propemptērion, odōn, hólis hierás propompḗs.⁴

Kasemaa tõlkes: [---] mind võttis vastu ootav saatjaskond uhkete küünalde, tsimblite, törvikute, saatelauludega – igati püha saatjaskond. (H&H ptk 1.2)

Siin on näha kolmekordset alliteratsiooni (märgitud poolpaksus kirjas), neljakordset homoioteleutoni (märgitud kahekordse alajoonega) ja paronomaasiat (märgitud kursiiviga), neile lisandub kolmekordne tüvekordus (märgitud punktiiriga, vt ka allpool), mis rõhutab sõnu *saatev/saatjaskond*. Kasemaa tõlkes on see kolmekordne tüvekordus säilinud, ka homoioteleuton on peaaegu tervenisti õnnestunud edasi anda (veel täpsem oleks *küünalde*, *tsimblite*, *törvikute*, *saatelaulude*). Alliteratsioon on kandunud üle alguses olevale tegusõnale ja osaliselt loendile, ehkki kreeka keeles on see fraasis, mille otsetõlge oleks *kohalolev (rahvahulk) kireva saatjaskonnaga*. Väikeste mugandustega õnnestuks välja mõelda allitereeruvad vasted ka eesti keeles (nt *kohalolev, kirev, kaaskond*). Järgnevad genitiivis täiendid (*küünalde/*

⁴ Esitan siin ja edaspidi kreeka keelse näite all retooriliste võtete mõistmise abistamiseks transkribeeritud versiooni ning Kasemaa või enda tõlkeversiooni. Eesti keeles kasutatakse tavaliselt ka bütsantsi kreeka keele jaoks vanakreeka transkriptsiooni (Rein 2017: 161), mistõttu on siingi nii II kui ka XII sajandist pärinevad tekstid transkribeeritud ühtmoodi, järgides kokkuleppelist nn Erasmuse hääldust. Kummagi romaani kirjutamise ajaks olid aga klassikalise kreeka keelega võrreldes aset leidnud muutused. Tatiose romaani kirjutamise ajal oli toimunud või toimumas nt itatsism ehk kreeka *eeta*, *üpsilon* ning diftongide *oi*, *ei* muutumine *i*-ks; see sai alguse juba koineses, kindlasti oli lõpule jõudnud bütsantsi kreeka keeles. Viimases oli ka kreeka *phii* muutunud frikatiiviks *f* (see muutus sai alguse samuti koineses), *üpsilon* diftongides *au*, *eu* hakkas häälduma *v*- või *f*-ina, diftong *ai* hääldus *e*-na, enamasti ei tehtud vahet pikkadel ja lühikestel vokaalidel, samuti toimusid muutused sulghäälikute hääldamisel (muutusid kohati heliliseks või nõrgenesid, vt Harrocks 2010: 160–172, 238–240, 262–264). Näite 1 paralleeltranskriptsioon kõla järgi võiks olla järgmine: *dechete me τὸ parestōs propompi pikili lambádōn, kimbálon, dádon, propemptirion, odōn, hólis hierás propompis*. Siiski tahaksin oletada, et bütsantsi ajastul oli mõjus ka juba nn silmariim (Brogan, Bill 2012), st sarnast kõla/sõnakuju märgati kirja pildis. Ehkki Tatiose romaani kirjutamise ajal oli kirjandusteoste valjusti lugemise traditsioon (mis hääldusel põhinevaid kõla- ja tüvekordusi rohkem välja toob) ilmselt üsna levinud, võidi ka siis lugeda vaikides (vt nt Johnson 2000). Peale selle on mõlemad teosed kirjutatud ajal, mil levis atitsism ehk püüd matkida klassikalise kreeka keele stiili ja vorme. Seetõttu lähtun ka analüüsis klassikalise perioodi vanakreeka keele põhimõtetest.

lampide, tsimblite, tõrvikute, saatelaulude) küll lõhuksid selle fraasi eestikeelses otsetõlkes, ent alliteratsioon jäaks tüvekindusega rõhutatud sõna juures alles: *mind võttis vastu kohalolev rahvahulk küüinalde/lampide, tsimblite, tõrvikute, saatelaulude kireva kaaskonnaga*. Sellises lahenduses aga kaob kolmekordne tüvekindus, kui just ei kasuta sõna *kaaslaulude* (mille abil õnnestuks säilitada ka kolmekordne alliteratsioon), ent see võib lugejale mõjuda liiga kunstlikult ega annaks enam täpselt edasi sõna tähendust (mõeldud on laule, mida lauldi teesatsatmisel).

Ilma mõttetäpsust kaotamata on toodud näites keeruline edasi anda paronomaasiat, mis kreeka keeles tekib sarnaselt kõlavate sõnade *tõrvikute* ja *laulude* (*dádōn-ōdōn*) vahel, või muuta sõnu nõnda, et tekitada sarnaselt kõlavate sõnade paar. Lähedasem variant oleks *lampide* ja *laulude*, ehkki liitsõna esiosise (*saate-*) lisamise tõttu ei jää seegi tõlkes väga sarnaselt kõlama. Sama probleemi näeme allpool näites 2, kus paronomaasia tekib sõnade *éthallon, állos* eri vormide ja *petálon* vahel, ent tõlkes näib olevat verbile *haljendama* sarnaselt kõlavat asesõna tähendusega 'üksteise, teineteise' ja lehte/lehestikku tähistavat nimisõna (või vastupidi) võimatu leida. Lahendusena võib siin kasutada kompensatsiooni ehk vaadata, kas õnnestub luua paronomaasia nt eelnevas või järgnevas lauses. Samal ajal tuleks ka paronomaasia juures jälgida, kas sellel on lauses puhtalt kaunistav funktsioon või aitab see esile tõsta olulisi märksõnu ning püüda seda võimalusel tõlkeski rakendada.

Sõna- ja tüvekindused

Vaadeldavates romaanides on kõige sagedamini esinevad retoorilised figuurid sõna- ja tüvekindused. Tatiose romaani uurimine on näidanud, et neid kasutatakse igas seal esinevas (ala)žanris, kõige tihedamalt kaeblustes ja süüdistuskõnedes. Sõnakordustel ja polüptotonil (sama sõna kordamine erinevas vormis (Lausberg 1960: 325–329), siinses analüüsis on laiemalt vaadeldud ka tüvekindusi (Novikov 2014: 123–124)) on sageli tekstikatkendis olulisi märksõnu esile tõstev funktsioon (nii jutustavates, kirjeldavates, argumenteerivates kui ka emotsionaalsetes tekstiosades). Ent neil võib olla ka kaunistav funktsioon, seda just ekfraasides ehk kirjeldustes ja mõtisklustes, kus tihti põimuvad erinevad sõnatüved (nt nimisõnas, tegusõnas, omadussõnas) ning kasutatakse korduvaids eesliiteid. Anafooril ehk alguskordusel (Lausberg 1960: 318–320) on lisaks teksti rütmistav, jaotav funktsioon ja see esineb sageli käsikäes struktuurikordustega. Anafoori abil kas tõstetakse esile sündmuste ning argumentide järgnevust või hoopis vastandatakse ning esitatakse argumentide ja nähtuste erinevaids külgi. On veel hulka harvem esinevaids sõnakordusi, nagu epifoor (lõpukordus, sõna kordamine järgnevate lauseosade lõpus), anadiplosis (sama sõna kordamine vahetult üksteise järel), epanadiplosis (sama sõna kordamine lauseosa(de) alguses ja lõpus), epanalepsis (sõnagrupi kordus järgnevates lauseosades) jne (Lausberg 1960: 312–321), mida samuti kasutatakse nii kaunistava kui ka mõnikord lauserütmi ja -struktuuri toetava elemendina (sõnakorduste funktsioonide kohta Tatiosel vt Novikov 2014: 302–303).

Sarnaseids sõna- ja tüvekindusi kasutatakse eesti keeleski (vrd Ainelo, Visnapuu 2008: 72–78) ning üldjuhul on selliseids vanakreeka keeles esinevaids kordusfiguure

võimalik väga hästi ümber panna. Aeg-ajalt võib keeruliseks osutada sõnakorduse ehk ühe ja sama sõna tõlkimine samas lauses või tekstilõigus, kui sellel on ilmselgelt erinevad tähendusvarjundid. Siis tuleb langetada raske otsus, kas jääda ikkagi ühesuguse tõlkevaste juurde (vajadusel abistava kommentaariga) või kasutada tõlkes erinevaid sõnu. Näiteks võib tuua L&K peatükkides 4.10–5.3 sõna *phármakon* (φάρμακον) esinemise, mida kord peaks tõlkima mürgina, nõiarohuna või lihtsalt rohuna, kord aga ravimina, arstirohuna, sest üks ja seesama sõna tähistab nii peategelasele hullusehoo põhjustanud rohusegu kui ka hulluse ravimit, lisaks kasutatakse seda abstraktsena une kui ravimi/ravitseja tähistamiseks. Üheks abinõuks võiks olla sõnast *rohi* liitsõnade moodustamine või sellele erinevate liidete lisamine (*nōiarohi*, *surmarohi*, *arstirohi*, *rohitseja* jne) ehk puhta sõnakorduse asendamine tüvekordusega. Siiski võib leida küllalt näiteid, kus ühe vanakreeka keelse sõna mõte ja tähendus eri tekstiosades ikkagi nii palju erineb, et ka liidete lisamise ja liitsõnade moodustamise abil tähenduserinevust liigse pingutuseta vahendada ei saa.

Pisut keerulisemaks võib osutada polüptoni ja tüvekorduste tõlkimine. Vanakreeka keeles on rida väljendeid, milles nt asesõna *autós* ('tema, see, ise') või *állos* ('teine, muu') esineb erinevates käändevormides või korratakse seda tüve teistlaadi asesõnas või sõnaliigis. Samuti võib osutada keeruliseks erinevate eesliidete sarnasel viisil edasiandmine. Toon näite aia kirjeldusest Tatiosel, kus autor kasutab okste ning lehtede üksteisega põimumise kirjeldamiseks mitmeid kordusi:

(2) ἔθallon οἱ κλάδοι, συνέπιπτον ἀλλήλοις ἄλλος ἐπ' ἄλλον: γείτονες αἱ τῶν πετάλων περιπλοκαί, τῶν φύλλων περιβολαί, τῶν καρπῶν συμπλοκαί.

éthallon hoi kládoi, synépipton allélois **állōs** ep' **állōn**; geítones hai tōn **petálōn** periplokaí, tōn **phýllōn** peribolaí, tōn karpōn symplokaí.

Oksad haljendasid, kohtusid üksteisega üksühe peale langedes, külg külje kõrval lehed kaelustasid teineteist, lehepuhmad kallistasid teineteist, viljad embasid üksteist. (L&K 1.15)

Siin on näha nii eesliite *syn-* variandi *sym-* ('koos') kordumist sõnades *sympíptō* ('kokku langema') ja *symploké* ('kallistus, ühteheitmine, kokkupõimumine') kui ka eesliite *peri-* ('ümber') kordumist sõnades *periploké* ('embus, ümber/läbipõimumine') ja *peribolé* ('kallistus, ümberheitmine, ümbritsemine'). Asesõna *állos* ('teine, muu') kordub erinevates käänetes ning retsiprookpronoomenina *allélois* ('üks-teisega'), lisaks korratakse sõna *ploké* ('keerdumine, põimumine') erinevate eesliidete-ga. Kõlakordustest lisanduvad sõnade *éthallon–állōs–állōn–petálōn* paronomaasia, alliteratsioon fraasis *petálōn periplokaí, tōn phýllōn peribolaí* ning käändelõpu *-ai* homoioteleuton (samalõpulisus) viimases kolmes fraasis (märgitud kursiivis).

Näeme, kuivõrd läbimõeldult ja kaunilt on Tatios suutnud ühte lausesse põimida erinevad kokkusattumist, ümbritsemist ja embamist tähistavad sõnad ja kuivõrd keeruline on sellist lauset eesti keelde ümber panna. Siin tuleb tõenäoliselt tunnistada allajäämist algteksti väljendusrikkusele, sest kõiki korduvaid nüansse on eestikeelses tõlkes väga raske esile tuua ning mõne korduse puhul tuleb kasutada kompensatsiooni. Tõlkes on proovitud eesliidete kordused edasi anda hoopis asesõnadega (*üks-*

teise, teineteise), väljend *allēlois állos ep' állon* on edasi antud pisut napimal kujul *üksteisega üksiihe peale*, ehkki seda oleks olnud võimalik tõlkida ka *üksteisega üks teise peale*. Siiski on jäädud esimese variandi juurde, et säilitada *üksteise* vaid eesliite *syn-* korduse jaoks. Kolme samatüvelise asesõna järjestikust kordust ei õnnestu eesti keeles ilmselt kuidagi taasluua. Tõlkes on muudetud nimisõnad hoopis verbideks, mis aitab paremini säilitada kreeka keeles tekkivat lauserütmi (otsetõlge võiks kõlada *naabriteks olid lehtede ümberpõimumised, lehestiku (üksteise) ümberheitmised, viljade kokkupõimumised*).⁵ Kallistamise ja embamise tõlkevastete kasuks kallutas otsust asjaolu, et aia kirjeldus on taustaks armastusloo arenemisele ning kõnelede armastuse erinevatest ilmingutest looduses, *kallistasid–kaelustasid* abil õnnestub osaliselt asendada ka paronomaasia, mis *éthallon–állos–petálon* juures kaduma läheb.

Sarnast kimbatust tüve *ploké* tõlkimisel võib kohata ka Eustathiose romaanis:

(3) ὃ συμπλοκῶν καὶ περιπλοκῶν, αἷς ἀνωφελῶς ἐνεπλάκημεν
 ó symplokôn kai periplokôn, haís anôphelós eneplakēmen

Kasemaa eestindus: oh kaisutusi ja embusi, mida tulutult ette võtsime (H&H 6.6)

Lausekatkest on näha, et kolm korda ühes lauseosas korduv tüvi, mida otse võiks tõlkida *kokkupõimumised ja ümberpõimumised, millega tulutult (üksteise sisse/peale) põimusime*, on nimisõnades edasi antud sootuks sünonüümidenäna ning tegusõnaski pole kordust. Sünonüümia rakendamine siin on paratamatu, sest eesti keel ei kasuta üldjuhul sõnade *kallistus* või *embus* eesliideteformaate. Näites 3 on lisaks kujund, kus nimi- ja tegusõna on loodud samast tüvest (*figura etymologica*). Kuigi ka eesti keeles on olemas sarnaseid väljendeid (nt *laulu laulma*), ei mõju *kallistusi kallistama* ilmselt samaväärselt vanakreekakeelse väljendiga. Toodud näites küll pehmendab seda kujundit asjaolu, et nimisõnad on esitatud pealauses, tegusõna aga kõrvallauses. See teeks *kallistama* või *embama* tüve kasutamise siiski ka tegusõna tõlkimisel mõeldavaks ning võimaldaks vähemalt osaliselt tüvekorduse eesti keeles säilitada, kui eesmärgiks oleks selle figuuri täpne vahendamine.⁶ Ent algkeele lauserütm (siin on parison (vt struktuurikorduste peatükki) esimeses kahes hüüatuses, lisaks sarnane hüüatuste osa silpide arvult järgneva fraasiga) ning homoioteleuton on Kasemaa tõlkes täpselt edasi antud.

Anafoor on hästi tõlgitav, kui tegu on käändsõna, tegusõna, sidendiga vms. Ehkki eesti keeles peetakse sidendi *ja* kordust sageli ebasoovitavaks, olen ise püüdnud seda tõlkes kohati säilitada, et eristada aeglasema ja kiirema tempoga esitatud lauseid, sest asündeton ehk sidendi puudumine järgnevate lauseosade alguses muudab kreeka romaanides väljendusviisi kiiremaks, ent sageli ka emotsionaalsemaks (Novikov

⁵ Näite 2 lõpuosas on ka kolmekordne loend (vt allpool), mida rõhutavad alguskordustena artikli anafoorid ja lõpukordustena samad käändelõpud (homoioteleuton). Lisaks on kolmes fraasis sarnane silpide arv, kusjuures tegu on parisoniga (vt allpool), milles silpide arv järjest kahaneb (8+7+6). Kõla-, sõna- ja struktuurikorduste koostoimel tekib hästi tajutav lauserütm, mis on pisut võrreldav eesti regilauluvärsside ülesehitusega (ehkki seal on sagedamini koos alliteratsioon ja parallelism, vt nt Sarv 2015).

⁶ Võimalus oleks veel kasutada väljendit *kalli-kalli tegema*, aga antud tekstikoha kaeblevat tooni arvestades jätaksin selle kõrvale.

2014: 303–304). Väga keeruline on aga edasi anda vanakreeka artikli anafoori, sest eesti keeles selline nähtus puudub ja artikli pidev asendamine mõne asesõnaga võib muuta lause kohmakaks. Sageli kasutatakse sellist anafoori just vastanduste väljendamiseks, nt viidatakse näites 4 naissoo artikliga *hē* (ἡ) käele:

(4) ἡ μὲν ἐπὶ κέρασ, ἡ δὲ ἐπ' οὐράν
hē mèn epì kéras, hē dè ep' ūrán
 üks sirutatud sarve poole, teine saba poole (L&K 1.1)

Sellist vastandust tõlgitakse enamasti *üks... teine* konstruktsiooniga (sarnaseid vastanduvaid sõnapaare leidub eesti keeles teisigi), sest vaste *see... see aga* enamikul juhtudel ei kõla elegantselt või ei anna lause mõtet piisavalt täpselt edasi. Paralleelsete lauseosade alguses jääb määravas funktsioonis artikli anafoor enamasti üldse tõlkimata, nagu artikkel *haí* (αἱ) järgnevas näites:

(5) αἱ κυπάριττοι στοιχηδόν, αἱ μυρρίναι κατὰ στέγην συνηρεφεῖς; αἱ ἄμπελοι βοστρυχούνται τοῖς βότρυσι [---]
hai kypárittoi stoichēdón, hai myrrhínai katà stégēn synērephéis; hai ámpeloi bostrychúntai toís bótrysi
 Kasemaa tõlkes: küpressid ridamisi, mürdioksad katusena üksteise kõrval, viinapuud uhkeldasid kobaratest lokkidega [---] (H&H 1.5)

Mugandusi tuleb teha ka eessõna või eesliite korduse puhul. Sageli õnnestub küll kordus säilitada, ent tuleb kas lauses ümber paigutada (nt alguse asemel lauseosade keskele või lõppu) või asendada käändelõpuga, nagu lauses *εἰς μὲν τὴν μορφὴν ὄφιος, εἰς δὲ τὴν χρῆσιν ἰχθύς* – *eis mèn tēn morphēn óphis, eis dè tēn chrēsin ichthýs* (L&K 1.18), kus eessõna *eis* (siin tähenduses 'poolest, millelt') tuleks tõlkida *välimumuse poolest / välimumuselt madu, eluviisi poolest / eluviisilt aga kala*. Kreekakeelses näites on näha ka selle eesliite kui anafoori rütmistavat rolli (lisaks esinevad selles struktuuri-kordused: parallelism, isokoolia ja parison, vt järgmist peatükki), siin säilib aga lauserütm enam-vähem sarnasena isegi siis, kui anafoori asukohta või olemust muuta.

Harvem esinevaid sõnakorduste liike on samuti enamasti võimalik hästi edasi anda ja need mõjuvad ka tõlkes samaväärselt lähtekeelsete figuuridega, ehkki mõnikord pole neid võimalik vahendada päris sama sõnavormiga. Näide 6 ilmestab epanalepsise esinemist:

(6) ἔφυγον τὸν πατέρα, τὸ δὲ ναύγιον οὐκ ἐξέφυγον
éphygon tòn patéra, tò dè nauágion ouk exéphygon
 Kasemaa tõlkes: Ma põgenesin küll isa eest, aga laevahuku eest ei saanud ma põgeneda! (H&H 7.9)

Siin on kordusfiguurina ka tõlkes kasutatud sama tegusõna nii lause alguses kui ka lõpus. See hüüatus võiks olla mõjusamgi, kui jätta algusest välja asesõna. Täpselt samasugust verbikuju (lähtekeelses tekstis on nii alguses kui ka lõpus mina-

vorm *éphygon*) ei õnnestu vormimoodustuse erinevuste tõttu eesti keeles mõlemas lausepooles puhta sõnakordusena edasi anda, ent tüvekorpusena ja mõtet raamiva võttena jääb see siin kindlasti mõjuma ka eesti keeles. Kreekakeelse eesliite *ek-* edasiandmiseks on taas kaks võimalust: kas kasutada eesti keeles järelsõna (*käest, seest* või *eest*, nagu on Kasemaa tõlkes, millega luuakse lisakordus) või anda see edasi seestütleva käändelõpuga (nt *pääsesin isa käest, ent laevahukust ei pääsenud*). Minu pakutud versioonis on nende kahe kombinatsioon, mis püüdleb lähtekeelega sarnaselt lühiduse poole; Kasemaa tõlkeversioon seevastu annab täpsemalt edasi lause kiastilist (vt allpool) ülesehitust. Tegusõna kõrval saaks veel kasutada partiklit *ära* (*ei pääsenud*), ehkki see annab hüüatusele lõplikuma varjundi, mis konteksti kõige paremini ei sobi (peategelane Hysmine, kelle sõnad need on, on parajasti uppuval laeval keset tormi).

Struktuurikordused

Struktuurikordusedki on kreeka romaanides üsna sageli esinevad figuurid. Parallelisme (vt nt Ostrowicz 2003) võidakse vaadeldud romaanides kasutada nii kirjeldamiseks, argumentide reastamiseks kui ka üksteisele järgnevate sündmuste esitamiseks; antiteese ehk vastuseadeid (vt nt Lausberg 1960: 389–393) seevastu vastandlike argumentide või erinevate vaatenurkade, tegevuste, ilmingute edasiandmiseks. Nende kahe vahepeale jääb kiasm (ristlause, vt nt Lausberg 1960: 361), millega väljendatakse nii loetletavaid kui ka vastanduvaid elemente. See võib kombineeruda nii parallelismiga (nt kui autor soovib väljendusviisi varieerida) kui ka antiteesiga (nt esitatakse vastuväide kiasmina või kumbki kahest vastandlikust väitest kahe kiastilise fraasi abil). Peale nende tuntumate struktuurikorduste kasutatakse romaanides (ja muidugi teisteski vanakreeka žanrides) üsna ohtralt isokooliat (täpselt sama arvu silpidega/sõnadega lausete või lauseosade järgnemist üksteisele) ja parisoni (sarnase arvu silpidega/sõnadega, ent rangelt paralleelse struktuuriga lausete või lauseosade järgnemist üksteisele). (Lausberg 1960: 359–368) Need on olulised lauserütmi loomiseks ja esinevad enamasti üheskoos teiste struktuurikordustega (Novikov 2014: 303).

Struktuurikordusigi saab sarnaselt sõna- ja tüvekorpusetega enamasti tõlkes hästi kasutada, ehkki mõni neist tundub meile mõnikord võõrapärane või jääb sootuks märkamata. Mõjusamad ja märgatavamad on lühemad paralleelstruktuurid, kus korduvad lauseliikmed on selgesti eristatavad ja rütm hõlpsasti tajutav. Nt vaevleva Prometheuse kirjeldus, kus on näha ka selget mõtteparallelismi:

(7) κεκύρτωται τὰς ὀφρῦς, συνέσταλται τὸ χεῖλος, φαίνει τοὺς ὀδόντας
 kekýrtõtai tàs ophrÿs, synéstaltai tò cheilos, phaínei toús odóntas
 kulmud kortsus, huuled pingul, hambad paistmas⁷ (L&K 3.8)

⁷ Tõlkes olen küll mugandanud lause ülesehitust: verbivorm on muudetud omadussõnaks või *ma-*tegevusnime vormiks ning *ära* on vahetatud selle ja nimisõna positsioon, akusatiivi käändes sõnad aga on tõlgitud aluseks.

Pikemad paralleelstruktuurid võivad lugejale esmapilgul jääda märkamatagi, kuid on lähemal lugemisel loodetavasti siiski tajutavad. Pole harvad juhud, kui ühest paralleelstruktuurist kasvab välja teine, enamasti on loendit, lühikest paralleelstruktuuri või antiteesi laiendatud pikema paralleelstruktuuriga, mis põimib endasse teisi lausefigure. Toon näite mere kirjeldusest:

(8) ἄφρὸς ἐπεποίητο καὶ πέτραι καὶ κύματα· αἱ πέτραι τῆς γῆς ὑπερβεβλημένα, ὁ ἄφρὸς περιλευκαίνων τὰς πέτρας, τὸ κύμα κορυφούμενον καὶ περὶ τὰς πέτρας λυόμενον εἰς τοὺς ἀφρούς.

ἀφρὸς epepoiēto kai pētrai kai kýmata; hai pētrai tēs gēs hyperbeblēménai, ho áphros perileukaínōn tās pētras, tò kýma koryphūmenon kai peri tās pētras lyómenon eis tús aphrús

Vahtugi oli kujutatud ja kaljušid ja laineid: kaljušid eendumas rannikust, vahtu valgendamas kaljušid, laineid kõrgele kerkimas ja kalju ligi lahtumas vahuks. (L&K ptk 1.1)

Näites 8 on algse loendi iga osist laiendatud järgneva paralleelstruktuuriga, kusjuures viimane, kolmas lauseosa on kahest eelnevast pikem (sageli juhtub, et just kolmas koolon on eelnevatest mõnevõrra pikem või lühem). Siin on tõlkes püütud säilitada lähtekeelse lause struktuuri, sõnakordusi (sõna- ja tüvekordused on märgitud näites sarnaste alajoontega) ja kõlakordusi (alliteratsioon ehk algustähe kordus on märgitud poolpaksus kirjas), ehkki vahendamata on jäänud eesliite *peri-* ('ümber') kordus ning alliteratsioonid on osalt tekitatud teiste sõnade vahel. See on suurepärane näide nii parisoni kui ka isokooloni kohta. Silpide arv sissejuhatavas loendis on 7+3+4, järgnevates paralleelsetes lauseosades 11+11+22. Tegu on parisoniga loendis (3+4 silpi) ja parisoniga/isokooloniga parallelismi sees (11+11, sest silpide arv on võrdne ja ka struktuur on väga sarnane). Redefineerides aga koolonite piire⁸ ja liites kokku lühemad, on tulemuseks 7+7 silpi loendis ning 22+22 silpi parallelismis. Isokoolia ja parisoni tekitamine silbi tasandil on täiesti võimalik, küll aga jääb küsitavaks see, kas lugeja säärest silpidega mängimist tähele paneb. Olen üsna kindel, et pikemates paralleelstruktuurides jäävad need märkamata, ehkki loodetavasti loovad lausele tajutava sisemise rütmi. Võrdsest silpide arvust lihtsam on lugejal ehk tabada isokooliat sõna tasandil. Kahtlemata on isokoolia ja parisoni tekitamine tõlkes üks keerulisemaid ja aeganõudvamaid ülesandeid. Näite 8 tõlkes on see täielikult õnnestunud silbi tasandil parallelismis (ohverdades selle nimel küll mitmuse sõnas *kalju*), ent loendis on säilinud parison vaid kahes viimasel osises, mis paraku jäävad kokku võttes lühemaks kui esimene osis.

Keerulisem on kiasmide ehk ristlausete tõlkimine: kuigi struktuuri poolest on need üsna lihtsasti edasiantavad ja tajutavad, mõjuvad need sageli meile võõrapäraselt (lugedes tekib justkui väike katkestuse efekt), nt Europe kirjeldus maalil:

⁸ Vanakreeka perioodide, koolonite, kommade redefineerimise võimalustest on kirjutanud Janika Päll oma doktoritöös (2007), redefineerimise kohta paralleelstruktuurides vt nt lk 291–293.

(9) βαθὺς ὀμφαλός· γαστήρ τεταμένη· λαπάρα στενή·
 bathÿs omphalós; gastēr tetaménē; lapára stenē
 sügav nabaauk, kõht prink, talje sale (L&K ptk 1.1)

Selles näites on esimesed kaks lauseosa kiastilise, kaks viimast aga omavahel paralleelse ülesehitusega (mida omakorda rõhutab lõpuvokaali kordus). Võib juhtuda, et kolm üksteisele järgnevat koolonit moodustavad omavahel kaks kiastilist paari (ehk näites 9 võiks olla viimane sõnapaar ka vastupidises järjekorras: *sale talje*). Lugejale ilmselt tunduks sellises fraasis mõjusam ja harjumuspärasem läbiva parallelismi kasutamine (*sügav nabaauk, prink kõht, sale talje*), aga julgustaksin tõlkijaid siiski katsetama ka kiasmi säilitamisega, on ju eesti kirjandusestki võimalik leida mitmeid ilusaid näiteid (vt ka Ainelu, Visnapuu 2008: 82; Merilai jt 2003: 51). Lauseparallelismide ja kiasmi kombinatsiooni kauni näite leiab aia kirjeldusest:

(10) τὸ κρίνον κοσμεῖ τὸν κήπον, ἡδύνει τὴν ὄσφρησιν, τὸν θεατὴν ἐφέλκεται καὶ πρὸς τὸ ρόδον ἐρίζει, [---]
 tò krínon kosmeî tòn kêpon, ēdúnei tēn ósphrēsín, tòn theatēn ephéلكetai kai pròs tò rhódon erízei, [---]
 Kasemaa tõlkes: Liilia kaunistas aeda, rõõmustas haistmist, meelitas ligi vaatajat ning võistles roosiga. (H&H ptk 1.4)

Siin on kahes esimeses koolonis verb eespool sihitist ehk akusatiivis nimisõna, kahes viimases aga selle järel. Niisiis on tegu paralleelsete koolonite kahe paariga, millest keskmised moodustavad omavahel kiasmi (AB, AB, BA, BA). Tõlkes on Kasemaa jäänud läbivalt paralleelsete lauseosade juurde, mida ei saa sugugi pahaks panna, sest otsesem tõlge *liilia kaunistas aeda, rõõmustas haistmist, vaatajat meelitas ligi ja roosiga võistles* tundub lugejale tõenäoliselt võõram, ehkki mitte vastuvõetamatu. Sestap tuleb tõlkides otsida hoolega võimalusi, kus kiastilisi struktuure mõjusalt kasutada saaks, ilma et need väljendusviisi liialt võõrapärastaksid. Kiasmid tunduvad lugejale loomulikumad kindlasti antiteetilistes lauseosades.

Veel ühe erinevate retooriliste võtete kuhjumise ja tõlkimise keerukuse näite võib tuua Tatiose teosest, kus isa leinab oma hukkunud poega:

(11) τάφος μὲν σοι, τέκνον, ὁ θάλαμος, γάμος δὲ ὁ θάνατος, θρήνος δὲ ὁ ὑμέναιος, ὁ δὲ κωκυτὸς οὔτος τῶν γάμων ὦδαί.
 táphos mén soi, téknon, ho thálamos, gámos de ho thánatos, thrénos de ho hyménaios, ho de kókytòs hùtos tòn gámōn ōdaí.
 Haud sulle, poeg, on pulmakambriks, surm aga pulmaks, itk aga hümniks, pulma- lauludeks aga see kaeblemine. (L&K 1.13)

Siin esineb sõnakordustest *pulm* (*gámos*) polüptotoni (märgitud punktiiriga), struktuurikordusena neljakordset parallelismi (ehkki viimane osis on artikliga pisut ümber pööratud ehk kiastiline), samuti on vähemalt kolm esimest paralleelstruktuuri ka parisonid (lähedase silpide arvuga (4+2+4)+7+8). Kõlakordustest esineb

kolmekordset homoioteleutoni (lõpp *-os*, märgitud topeltjoonega), paronomaasiat sõnadega *thálamos* ja *thánatos* (*pulmakamber* ja *surm*) ning *t*-häälikute kordust (puhas alliteratsioon sõnades *thanatos*, *threnos*, ent *t*-häälikute kordust sõnade alguses võib märgata näite esimeses pooles). Ehkki „Eesti keele käsiraamat” (Erelt jt 2007) soovitab kasutada öeldistäitena üldjuhul nimetavat, mitte saavat käänet, näib see siin ainus võimalus homoioteleutoni edasiandmiseks. Nõnda aga kipub tõlkes kaduma *surm-pulm* paronomaasia (mis jääks hästi kõlama vaid nimetava käände kasutamisel või nt lause struktuuri muutmisel (*surm pulma asemel* vms)). Selle asendamiseks on siinses tõlkes kompensatsioonina kolmekordselt rõhutatud sõna *pulm* tüve (osalt küll seepärast, et kreekaakeelsele sõnale *thalamos* (‘ruum maja sise-muses (ehk vaid pererahvale mõeldud ruum), magamistuba, pruudikamber’) anda konteksti sobiv tõlkevaste *pulmakamber*, millega tekib lisakordus). Alliteratsiooni esineb pakutud tõlkevastes pisut vähem kui lähtekeeles, ent olulised sõnad saavad selle abil lauses siiski rõhutatud. Parallelismi ja kiasmi saab siin säilitada peaaegu probleemideta (tõlkes on viimases lauseosas ära vahetatud nimisõnade positsioon), ent parisoni edasiandmine on õnnestunud vaid teises ja kolmandas paralleelstruktuuris. Pisut küsitav on, kas säilitada tõlkes ka algkeelne polüsündeton ehk sidendite rohkus: näites 11 on vanakreeka keeles esimese lauseosa alguses kasutatud partiklit *mén* ja järgEVates *dé*, mis on tüüpiliselt vastanduvaid mõtteid näitavad partiklid, ent võivad olla ka siduva või rõhutava iseloomuga (Denniston 1954: 203–204, 359). Praeguses eestikeelses versioonis on jäänud *mén* tõlkimata, *dé* on edasi antud sõnaga *aga*. Viimase kordamine lauses tundub kindlasti lugejale võõras, ent aitab siin veel kord rõhutada struktuuriparallelismi.

Lõpetuseks

Ülaltoodud näidetega sarnaseid erinevate kuhjunud retooriliste võtetega lauseid esineb lähtekeeles õnneks siiski harvem, kui siinsest kirjatükist ehk välja lugeda võib. Siia on otsitud ilusamaid näiteid romaaniautorite läbimõeldud kirjutamisstiilist, et ilmestada tõlkimisel tekkivaid komistuskohi. Jutustavates tekstilõikudes ja dialoogides esinevad kõlakordused, paralleelstruktuurid ja sõnakordused enamasti ühe- või kahekaupa (nt parallelismid ja antiteesid, mille algusi rõhutavad anafoorid või lõppe homoioteleutonid). Kuhjumised tekivad peamiselt teose neis osades, kus sündmustik areneb aeglaselt või jutuaeg peatub sootuks – seal esinevad enamasti ka kõige retoorilisemad aladžanrid (nt erinevat liiki kõned, kirjeldused, mõtisklused jne) (Novikov 2014: 292–298).

Olenemata lähtekeelest ja žanrist, on selge, et mida rohkem erinevaid retoorilisi väljendusvahendeid ühes lauses esineb, seda keerulisem on neid kõiki samaväärsel viisil tõlkes vahendada. Figuuride kuhjumisel tuleb paraku nii mõnigi kord otsustada, millist neist võimalikult täpselt edasi anda, millist mugandada või teisega asendada ja milline sisulise täpsuse huvides sootuks välja jätta. Sellisel juhul tuleks kindlasti vaadelda ka iga figuuri funktsiooni (vrd Lange, McIlfatrick-Ksenofontov 2015: 165) – kas see aitab tekstis esile tõsta mõnd olulist märksõna, luua rütmi või on lisatud

kaunistava elemendina – ning otsustada, kas püüda võtet iga hinna eest säilitada või saaks lähtekeelse teksti tonaalsust edasi anda ka mõne kompensatsioonivõttega.

Siinne pilguheit kreeka romaanides esinevaise stiilivõtteisse annab aimu, millist laadi probleemid võivad esile kerkida romaanide eesti keelde vahendajatel. Artikkel pakub näiteid kreekakeelsete fraaside ning lausete struktuurile ja tähendustele võimalikult otseselt vastavatest tõkelahendustest. Mõistagi ei saa oodata, et neid igal pool sel viisil kasutataks. Lisaks tuleb anda aru, et läbivalt lähtekeelsete retooriliste figuride leidmine (millest siin kirjatükis said mainitud vaid mõned) ja nende sihtkeeles edasiandmine võib pikemas tekstis osutada kui mitte võimatuks, siis vähemalt ülimalt aeganõudvaks ettevõtmiseks.

KIRJANDUS

- Ainelo, Jaan; Visnapuu, Henrik 2008.** Poeetika põhijooni. Faksiimiletrükk 1932. aasta väljaandest. Koost Urmas Sutrop. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Bergmann, Jaan 2007 [1878].** Luuletuskunst. Saatesõna Sirje Olesk. – Vikerkaar, nr 9, lk 76–88.
- Brogan, Terry V. F.; Bill, S. S. 2012.** Eye Rhyme. – The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics. Toim Roland Greene, Stephen Cushman, Clare Cavanagh, Jahan Ramazani, Paul Rouzer, Harris Feinsod, David Marno, Alexandra Slessarev. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, lk 475.
- Czapla, Ralf G. 2003.** Paronomasie. – Historisches Wörterbuch der Rhetorik. VI kd. Toim Gert Ueding. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, lk 649–652.
- Denniston, John Dewar 1954.** The Greek Partices. 2. tr. Oxford: Oxford Clarendon Press.
- Erelt, Mati; Erelt, Tiiu; Ross, Kristiina 2007.** Eesti keele käsiraamat. 3., täiendatud tr. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Eustathios 1996.** Hysmine & Hysminias. Tlk Kalle Kasemaa. – Loomingu Raamatukogu, nr 16–17. Tallinn: Periodika.
- Harrocks, Geoffrey 2010.** Greek: A History of the Language and its Speakers. Chister, West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Hilberg, Isidorus 1876.** Eustathii Mcrembolitaie Protonobilissimi de Hysmines et Hysminiae amoribus libri XI. Viin: A. Hoelder.
- Hägg, Tomas 1983.** The Novel in Antiquity. Berkeley–Los Angeles: University of California Press.
- Johnson, William A. 2000.** Sociology of reading in Antiquity. – The American Journal of Philology, kd 121, nr 4, lk 593–627.
- Kennedy, George Alexander 2003.** Progymnasmata: Greek Textbooks of Prose Composition and Rhetoric. Leiden–Boston: Brill.
- Lange, Anne; McIlpatrick-Ksenofontov, Miriam 2015.** Tõlkepoetikast teksti ja keele taustal. – Methis. Studia humaniora Estonica, nr 16, lk 156–174.
- Lausberg, Heinrich 1960.** Handbuch der literarischen Rhetorik. München: Max Hueber Verlag.
- Margolin, Jean-Claude 1992.** Alliteration. – Historisches Wörterbuch der Rhetorik. I kd. Toim Gert Ueding. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, lk 406–410.

- Merilai, Arne; Saro, Anneli; Annus, Epp 2003.** Poetika. Gümnaasiumiõpik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Morgan, John Robert 1994.** Introduction. – Greek Fiction: The Greek Novel in Context. Toim J. R. Morgan, Richard Stoneman. London–New York: Routledge.
- Nilsson, Ingela 2001.** Erotic Pathos, Rhetorical Pleasure: Narrative Technique and Mimesis in Eumathios Makrembolites' Hysmine & Hysminias. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Byzantina Upsaliensia 7.) Uppsala: Uppsala University Library.
- Novikov, Kadri 2014.** „Leucippe and Clitophon” by Achilles Tatius: Rhetorical Figures, Narrative Tempo and Genres in the Greek Novel. (Dissertationes studiorum graecorum et latinorum Universitatis Tartuensis 6.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Novikov, Kadri 2019.** Progymnasmata and parallel structures in ancient Greek and Byzantine novels. – Twenty-Second Biennial Conference of the International Society for the History of Rhetoric (ISHR), New Orleans, Louisiana, July 23–27.
- Ostrowicz, Philip 2003.** Parallelismus. – Historisches Wörterbuch der Rhetorik. VI kd. Toim Gert Ueding. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, lk 546–552.
- Plepelits, Karl 1980.** Achilles Tatios: Leucippe und Kleitophon. (Bibliothek der griechischen Literatur 11.) Stuttgart: Anton Hiersemann.
- Plepelits, Karl 1989.** Eustathios Makrembolites: Hysmine und Hysminias. (Bibliothek der griechischen Literatur 29.) Stuttgart: Anton Hiersemann.
- Päll, Janika 2007.** Form, Style and Syntax: Towards a Method of Description and Analysis of Greek Prose Rhythm: The Example of „Helens's encomium” by Gorgias. (Dissertationes studiorum graecorum et latinorum Universitatis Tartuensis 3.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Päll, Janika 2013.** Kooliretoorika varauusaegsel Eesti- ja Liivimaal. Stiiliharjutused Academia Gustavo-Carolina's (1690–1710). – Kroonikast kantaadini. Muusade kunstid kesk- ja varauusaegsel Eesti- ja Liivimaal. (Eesti Ajalooarhiivi Toimetised 20 (27).) Koost Katre Kaju. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, lk 207–271.
- Rein, Kaarina 2017.** Kreeka nimed eestikeelses tekstis ja kõnes. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat, nr 13, lk 157–170.
- Sarv, Mari 2015.** Veelkord regilaulu parallelismist, poeetilisest sünonüümiast ja analoogiast. – Methis. Studia humaniora Estonica, nr 16, lk 27–34.
- Vilborg, Ebbe 1955.** Achilles Tatius: Leucippe and Clitophon. (Studia graeca et latina Gothoburgensia 1.) Göteborg: Elanders Boktryckeri Aktiebolag.
- Vilborg, Ebbe 1962.** Achilles Tatius: Leucippe and Clitophon; A Commentary. (Studia graeca et latina Gothoburgensia 15.) Göteborg: Elanders Boktryckeri Aktiebolag.

Kadri Novikov (sünd 1979), PhD, Tartu Ülikooli klassikalise filoloogia lektor (J. Liivi 4–224A, 50409 Tartu), kadri.novikov@ut.ee

Repeating repetitions: Rendering figures of repetition in Estonian translations of Greek novels

Keywords: Greek novels, rhetorical figures, figures of repetition, Estonian translation

The aim of this paper is to explore the possibilities of transferring the rhetorical figures, specifically the figures of repetition which occur in the Greek novels, into Estonian translation. The use and function of sound-repetitions, word- and stem-repetitions and structural repetitions in two Greek novels (*Leucippe and Clitophon* by Achilles Tatius from the 2nd century AD and *Hysmine and Hysminias* by Eustathius Macrembolites from the 12th century AD) are shortly described, examining which figures can be rendered into Estonian in exactly the same form, in which cases some minor changes have to be made and in which cases the figures have to be compensated by another device. Sometimes, when several different rhetorical figures are combined in a phrase or a sentence, it is not possible to construct the equivalent combination of figures in Estonian and consequently a figure may be lost in the translation altogether. Individually, most of the figures of repetition can be conveyed into Estonian in exactly the same form or with minor changes, but some of the repetitions are lost due to linguistic differences.

Kadri Novikov (b. 1979), PhD, University of Tartu, Lecturer in Classical Philology (J. Liivi 4-224A, 50409 Tartu), kadri.novikov@ut.ee